

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASDA SUG'URTA BOZORINING HOLATI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Axmatjonova Sevaraxon Tursunboy qizi
Bank va moliya akademiyasi magistranti

Dunyo miqyosida globallashtirish jarayonlari kuchayib borayotgan bugungi kunda, ushbu jarayonga tobora kirib borayotgan mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish davom etayotgan va ayniqsa, tadbirkorlik faoliyatining ko'lamini keskin darajada oshirib borayotgan bir paytda, sug'urta xizmatlariga bo'lgan ehtiyoj yanada ortib bormoqda. Bu albatta, o'z navbatida, sug'urta faoliyati va sug'urta bozorini rivojlantirish hamda uni huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy jihatdan boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishni, sug'urtalashning yangicha shakllarini amalga kiritishni taqozo etadi. Shu munosabat bilan O'zbekiston sug'urta bozori o'tgan yillar davomida sezilarli darajada kengaydi, takomillashdi, ko'rsatilayotgan sug'urta xizmatlari hajmi va turlari yuqori darajada oshdi. Ayniqsa so'nggi 6 yil ichida o'sish yuqori darajada yuz berib, ko'rsatilayotgan sug'urta xizmatlari hajmi 5,4-marta oshganligini qayd etish mumkin.

Ammo tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, olib borilayotgan juda ko'plab tadbirlar, qabul qilinayotgan qonunlar, farmon va qarorlarga qaramasdan, mamlakatimizda sug'urta sohasi hozirgi zamon talablari darajasida rivojlana olmayapti. Rivojlanishlar aniq bo'lsada, muammolar saqlanib qolmoqda, jumladan, standartlashtirilgan amaliyotlarga ehtiyoj, iste'molchilarni mavjud yordam xizmatlari haqida xabardor qilish kompaniyalari va eng yaxshi xalqaro tajribalarga moslashish bo'yicha doimiy harakatlar. O'zbekistonda sug'urta bozorining kelajakdagi yo'nalishi sanoatning rivojlanayotgan tendentsiyalarga moslashuvi va sug'urtalovchilarning doimiy o'zgarib borayotgan iqtisodiy va texnologik sharoitda sug'urtalovchilarning o'zgaruvchan umidlarini qondirish uchun yordam xizmatlari darajasini doimiy ravishda oshirish qobiliyati bilan shakllantirilishi mumkin.

O'zbekiston sug'urta bozorining yalpi yozma mukofoti 2022-yilda 6 231,7 milliard so'mni (561,3 million dollar) tashkil etdi. 2023-2027 yillarda bozorning CAGR ko'rsatkichi 10 foizdan oshishi kutilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda sug'urta mukofotlarining mamlakat YAIMidagi hissasi o'rtacha 8-12 foizni, kishi boshiga to'g'ri kelayotgan sug'urta mukofotlari o'rtacha 2000 AQSH dollarini tashkil etib, ba'zi mamlakatlarda uning hajmi 7000 AQSH dollarigacha yetadi.¹

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev sug'urta xizmatlari bozorini rivojlantirish masalalari bo'yicha "sug'urta xizmatlari iqtisodiyotni turli xil moliyaviy xatarlardan himoya qiluvchi vositalardan biridir. Biroq mamlakatimiz moliya bozorida bu xizmatlarning o'rni hozircha katta emas. Joriy yilning olti oyida

sug'urta tashkilotlari tomonidan yig'ilgan sug'urta mukofoti o'tgan yilning shu davriga nisbatan 1,5 barobar oshgan bo'lsa-da, sug'urta tushumi aholi jon boshiga 50 ming so'mdan to'g'ri kelgan. Ushbu sohaning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi ulushi atigi 0,4 foizni tashkil etmoqda. Qiyos uchun, bu ko'rsatkich Janubiy Koreyada 11 foiz, Germaniyada 6 foiz, Rossiyada 1,5 foizni tashkil etadi."²

Buning asosiy sabablaridan biri - sug'urta xizmatlari yetarli darajada jozibador emasligi. Misol uchun, o'tgan olti oyda umumiy sug'urta tarmog'ida 887 milliard so'm sug'urta mukofoti yig'ilgan bo'lsa-da, ushbu davrda mijozlarga to'langan sug'urta qoplamasining hajmi mukofotning atigi 11 foiziga to'g'ri kelgan. Dunyoda esa bu ko'rsatkich o'rtacha 50-60 foizdir.

Sug'urta xizmatlaridan foydalanmaslikka respublikamizdagi ba'zi aholi qatlamlarida sug'urta xizmati shariat talablariga to'g'ri kelmaydi degan fikrning mavjudligi ham sabab bo'lmoqda. Shu masalada dunyo mamlakatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, aholisining kattaqismi musulmon diniga mansub bo'lgan davlatlar va hattoki to'liq musulmon mamlakatlarda sug'urta xizmatlarining aholini qamrab olganlik darajasi bizning mamlakatdagidan bir necha baravar yuqori ekanligini ko'rish mumkin. Bunday mamlakatlarda bir vaqtning o'zida an'anaviy sug'urta xizmatlari hamda ushbu sug'urtadan ko'p farq qilmaydigan islomiy sug'urta (takoful sug'urta) tashkilotlari faoliyat olib bormoqda.

O'zbekiston sug'urta bozorining asosiy segmentlari hayot sug'urtasi va umumiy sug'urta hisoblanadi. Umumiy sug'urta segmenti 2022 yilda bozorda hukmronlik qildi. 2022-yilda jami sug'urta mukofotlari hajmi 6,2 trln. so'mni tashkil etdi. Buning 76 foizi umumiy sug'urta, 24 foizi esa hayot sug'urtasining hissasiga to'g'ri keldi. 2022-yil yakuniga ko'ra, umumiy sug'urta mukofotlarining 10 foizi majburiy sug'urta badallari hisobiga shakllangan, qolgan 90 foizi ixtiyoriy sug'urta mukofotlarining hissasiga to'g'ri keladi. 2021-yilda ushbu ko'rsatkichlar mos ravishda 16 foiz va 84 foizni tashkil etgan. Ushbu raqamlar mamlakatimizda ixtiyoriy sug'urta klasslari ommabopligi oshib borayotganidan dalolat beradi.

Shunday bo'lsada, O'zbekistonda hayot sug'urtasi bo'yicha mukofotlar hajmi YAIMning 0,17 foizini tashkil etadi. Bu esa kishi boshiga o'rtacha 3,91 dollardan to'g'ri kelishini bildiradi. Taqqoslaydigan bo'lsak, bu ko'rsatkich Qozog'istonda 31,24 dollarga, Turkiyada esa 21,85 dollarga yetadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002-yil 27-noyabrdagi 413-sonli Qarori sug'urta faoliyatida muhim yangilik bo'ldi. Ilk bor sug'urtalovchilarning ustav kapitaliga eng kam miqdorlar belgilandi. Sug'urtalovchilar va sug'urta brokerlarining sug'urta faoliyatini litsenziyalash to'g'risida nizom, sug'urta faoliyati klassifikatori tasdiqlandi.³

Ushbu qaror sug'urta bozorini yanada rivojlantirish, raqobatni kuchaytirish, sug'urta faoliyatining zamonaviy va yangi turlarini yaratish, sug'urtalovchilarning

moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, ularning hududiy tarmoqlarini kengaytirish va sug'urtani nazorat qilish shakllarini takomillashtirish bo'yicha muhim hujjat bo'ldi. Milliy sug'urta bozorini yanada isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash, sug'urta xizmatlarining talab yuqori bo'lgan yangi turlarini joriy etish, iste'molchilarning sug'urta bozoriga bo'lgan ishonchini oshirish maqsadida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4412-son qarori bilan mamlakatimizda sug'urta kompaniyalari ustav fondining minimal miqdoriga qo'yilgan talablar o'zgardi.⁴

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda sug'urta mukofotlari hududida 2020 yil hisobiga ko'ra, eng past ko'rsatkich 43 557 mln. Sirdaryo viloyati tashkil etadi.

Eng yuqori sug'urta mukofotlari 972 254 mln. so'm mablag'lari Toshkent shaharga yo'naltiriladi. Agar bu ko'rsatkichlarni 2021 yilga talqin qiladigan bo'lsak, eng past ko'rsatkich 47 748 mln.so'm bilan Jizzax viloyati, eng yuqori sug'urta mukofoti bo'lgan viloyat esa mos keladi. Toshkent shahri, o'tgan yillardagi o'zgarishlar bo'yicha Toshkent viloyati -23% ni tashkil etdi.

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqqan holda shuni aytish mumkinki, sug'urta bozorini isloh qilish va izchil rivojlantirish bo'yicha quyidagi takliflar kiritildi.

1.Sug'urta sohasida me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, shu jumladan xalqaro standartlar va tavsiyalar hamda jahon tajribasini joriy etish;

2.Ushbu bozorning barqarorligini ta'minlashga qaratilgan faoliyatni institutsional rivojlantirish, tartibga solish va prudensial nazoratning samarali mexanizmlari ishlab chiqish;

3.Kapitallashuv darajasini, to'lov qobiliyatini va professionalning moliyaviy barqarorligini oshirish;

4.Sug'urta bozori ishtirokchilari, ularning aktivlari tarkibini optimallashtirish, shuningdek sug'urtalovchilarning investitsiya faoliyatini rivojlantirish;

5.Sug'urta brokerlari faoliyatini faollashtirish, sug'urta agentlari ish tizimini takomillashtirish;

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. K.A.Sharipov 2023 yil yanvar oyidagi maqola "O'zbekiston sug'urta bozorining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rni va rivojlantirish bilan bog'liq muammolar"

2. Mirziyoyev Sh., 2019 yil 10 iyuldagi sug'urta xizmatlari bozorini rivojlantirish masalalari bo'yicha yig'ilish.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4412-son qarori

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4412-son qarori

2. eprajournals.com

3. aniq.uz

4. rbasia.uz

5. sputniknews-uz